

יצחק ספיר

אמירה אנטי נוצרית חריפה ומסותרת בסוגיית בבא בתרא כה ע"א

בשנת 324 לסה"נ, בצו הקיסר קונסטנטינוס, הופכת הנצרות להיות הדת הרשמית של האימפריה הרומית. בדברי חכמים מוגדרת המציאות החדשה במשפט: "ונהפכה כל המלכות למינות" (בבלי, סנהדרין צז ע"א). בחירת "ישראל החדש" (הנצרות) ומאיסת "ישראל הישן" הן עיקר בתיאולוגיה הנוצרית. גלות ישראל ומצבו הנחות מחד גיסא, וחורבן המקדש ושלטון הנצרות בארץ הקודש ובעיר האלוהים מאידך גיסא, הם הראיות ההיסטוריות לעיקר זה שבאמונה הנוצרית. הנצרות מאמינה כי מצבו הנחות של "ישראל הישן" הוא נצחי ובלתי הפיך.¹ מפני המציאות ההיסטורית בעת העתיקה ובימי הביניים, שתאמה את האמונה הנוצרית, נזקקה היהדות להיאבק על קיומה מול הנצרות השלטת. שני פנים יש לפולמוס היהודי-נוצרי: האחד, חיזוק האמונה היהודית בכך שלא ימאס ה' עמו ונחלתו לא יעזוב, ובגאולת ישראל שביטוייה בחזרת ישראל לארץ ובבניין המקדש; והשני, הצבת דרכים השוללות את דרכה של הנצרות.² מפני תקיפותו של השלטון הנוצרי ומפני שנאת ישראל שנתאפיינה בה, אמירות נגד הנצרות שבדברי חכמים אינן נאמרות במפורש אלא ברמיזה. בדברים שלהלן נציג סוגיה תלמודית שיש בה אמירה פולמוסית אנטי נוצרית, מסותרת וחריפה, ויש בה גם כמה פנים של חיזוק האמונה היהודית. מקור הסוגיה בתלמוד הבבלי, בבא בתרא כה ע"א. אף שהסוגיה מובאת בתלמוד

1 M. Simon, Verus Israel, Oxford 1986, p. 170

2 על הפולמוס היהודי נוצרי בעת העתיקה, ראו א"א אורבך, "דרשות חז"ל ופירושי אוריגינס לשיר השירים והויכוח היהודי-נוצרי", תרביץ ל (תשכ"א), עמ' 148-170; מ' אבי יונה, "בימי רומא וביזנטיון", ירושלים תש"ל, עמ' 178-198; ז' וייס, "המשכן המקדש ועבודת הקרבנות בפסיפסי בתי הכנסת העתיקים ובראי הפולמוס היהודי-נוצרי", בתוך: "כהן (עורך), תמונה וצליל, ירושלים תשס"ד, עמ' 65-85; י' צפריר, "המאבק בין הנוצרים ובין היהודים באזור טבריה", בתוך: ח"ז הירשברג וי' אבירם (עורכים), "כל ארץ נפתלי" ירושלים תשכ"ח, עמ' 9-79; ז' רובין, "פרשת יוסף הקומס והנסיונות לניצור הגליל במאה הרביעית לספירה", קתדרה 26 (תשמ"ג), עמ' 105-116; א' ריינר, "חותמו של כריסטוס ומרקחת הסם שכשלה: יוסף הקומס איש טבריה והשיח היהודי-נוצרי בגליל במאה הרביעית", בתוך: "י"ל לוי (עורך), רצף ותמורה, ירושלים תשס"ד, עמ' 355-388.

הבבלי, עיקרה דברי תנאים ואמוראים ארץ ישראלים (לבד מדברי רב ששת, ולבד מדברי רב חנינא [ס"א רב חביבא] לרב אשי שאינם בגוף הסוגיה).

הצגת הסוגיה

מתני'. מרחיקין את הנבלות ואת הקברות ואת הבורסקי מן העיר חמשים אמה. אין עושין בורסקי אלא למזרח העיר; רבי עקיבא אומר: לכל רוח הוא עושה, חוץ ממערבה, ומרחיק חמשים אמה... גמ'. איבעיא להו: ר' עקיבא היכי קאמר? לכל רוח הוא עושה וסומך, חוץ ממערבה דמרחיק נ' אמה ועושה, או דלמא לכל רוח הוא עושה ומרחיק חמשים אמה, חוץ ממערבה דאינו עושה כלל? ת"ש: דתניא, רבי עקיבא אומר: לכל רוח הוא עושה ומרחיק חמשים אמה, חוץ ממערבה דאינו עושה כל עיקר, מפני שהיא תדירה.

המשנה עוסקת בשאלה אקולוגית: היכן יש ליתן נבלה, קברים ובורסקי שריחם רע, כדי שלא ייזוקו אנשי היישוב בריחם, והיכן אין ליתנם. בארץ ישראל רוח מערבית היא התדירה, ולכך לכולי עלמא אין מקומם של נבלה, קבר ובורסקי במערבה של עיר. תנא קמא ורבי עקיבא נחלקו. לדעת תנא קמא דווקא במזרח העיר נותנים את הנבלה ואת הבורסקי, ואילו לדעת רבי עקיבא בכל רוח נותנים אותם, לבד ממערב.

ההלכה שבמשנה אמורה גם בתוספתא, בבא בתרא פרק א. שם גם מופיעה הברייתא שעל פיה פירשו בסוגיה את דעת ר' עקיבא (הלכה ח). הפרקים שבמשנה ובתוספתא מציעים סדרה של הלכות שעניינן הרחקות של גורמי נזק שצריך אדם להרחיק כדי שלא יזיק את חברו. ההלכה שבה אנו עוסקים היא חלק מהלכות אלו. מכאן שפשוטה של סוגיה זו הוא כפי שכתבנו. כך עולה בפשטות גם מסוגיית הירושלמי, התולה את הדין בריח הרע ובמשטר הרוחות, ומכאן נאמר לרבי מנא לילך במערבם של מוכי שחין (שריח פציעהם רע) כאשר הוא מהלך עמהם, ולא במזרחם:³

דבית רבי ינאי אמרי עד מקום שעומד ומריח ותני כן רבי עקיבא אומר לכל רוח הוא עושה ומרחיק חוץ מן המערבה מפני שהיא תדירה רבי מנא הוה מהלך עם מוכי שחין אמר ליה אביי לא תהלוך ממדינחיה אלא ממערביה (ירושלמי, בבא בתרא ב, ד [יג ע"ג]).

3 ראו ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה, הביאור הארוך, עמ' 335 ובהערה 33 שם.

כך גם במקורות נוספים :

רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש רבי יוחנן אומר אסור לילך במזרחו של מצורע ארבע אמות ורבי שמעון אמר אפילו מאה אמה ולא פליגי מאן דאמר ד' אמות בשעה שאין הרוח יוצא ומאן דאמר ק' אמה בשעה שהרוח יוצא (ויקרא רבה טז).

וכי מפנה – לא מפנה אלא למזרחה של עיר, משום דקשה ריחא (בבלי, עבודה זרה כט ע"א).

עניינה של הסוגיה במי ששתה רביעית יין ורביעית חומץ לתרופה, ומפני ריחה הרע של צואתו קבעו בגמרא שלא יפנה אלא למזרחה של העיר.

אף במגילת המקדש שנתגלתה ככל הנראה במערה 11 בקומראן (Q1911) נאמר שבעיר המקדש יהיו המצורעים מחוץ לעיר מזרחה לה. וזו לשון המגילה: "ועשיתם שלושה מקומות למזרח העיר מובדלים זה מזה אשר יהיו באים המצורעים והזבים"⁴.

שלא כפשוטם של דברים, מגלגלת סוגיית הבבלי את הדיון לשאלת מקומה של שכינה ולשאלת כיוון התפילה הנגזר ממנה :

אמר ליה רבא לרב נחמן: מאי תדירא? אילימא תדירא ברוחות, והא אמר רב חנן בר אבא אמר רב: ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כולן שאילמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת, ורוח דרומית קשה מכולן, ואילמלא בן נץ שמעמידה מחרבת את העולם [...]. אלא מאי תדירא? תדירא בשכינה, דאמר רבי יהושע בן לוי: בואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעו מקום תפלה, דכתיב (נחמיה ט, ו): וצבא השמים לך משתחוים.⁵ [...] ורבי אושעיא סבר: שכינה בכל מקום [...] ואף רבי ישמעאל סבר: שכינה בכל מקום [...] ואף רב ששת סבר: שכינה בכל מקום, דאמר ליה רב ששת לשמעיה: לכל רוחתא אוקמן לבר

4 יי ידיו, מגילת המקדש, תל אביב תש"ן, עמ' 174. ידיו תולה את ההלכה שם בחשש מפני הידבקות בצרעת על ידי הרוח, ולא בריחם הרע של המצורעים. בהמשך דבריו הוא מזכיר את ההלכה בדבר מיקומם של נבלה ובורסקי במזרח העיר מפני הריח. המשפט מהמגילה מצוטט מצילום המגילה שבאתר האינטרנט מגילות ים המלח – האתר האינטרנטי – מגילת המקדש טור 47.

5 לביאור מקורם של דברי ריב"ל בפסוק מנחמיה פרק ט, ראו ל' גינצבורג, פירושים וחדושים בירושלמי, ג, (ברכות פרק ד), נויארק תש"א, עמ' 383–384 (להלן: גינצבורג תש"א). גינצבורג סומך את דבריו על דברי הבבלי, סנהדרין צא ע"ב, ודברי רש"י, יד רמ"ה והמאירי שם ועל פרקי דרבי אליעזר, פרק ו.

ממזרח, ולא משום דלית ביה שכינה, אלא משום דמורו בה מיני. ורבי אבהו אמר: שכינה במערב, דא"ר אבהו: מאי אוריה? אויר יה [...]. אמר ליה רבי חנינא לרב אשי: כגון אתון דיתביתו בצפונה דא"י – אדרימו אדרומי. ומנא לן דבבל לצפונה דארץ ישראל קיימא? דכתיב (ירמיהו א, יד): מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ.⁶

בתחילת הדברים דוחה רבא את ההנחה שלפיה מקומם של בורסקי ונבלה תלוי בתדירות הרוח, שכן מדברי רב חנן בר אבא בשם רב עולה כי רוח צפונית תדירה מכל הרוחות, לפי שהיא מנשבת עם כל הרוחות. הרוחות האחרות עניינן רע ואלמלא רוח צפונית אין העולם יכול להתקיים.

קשיים העולים ממהלך הסוגיה ופתרונם

הדחייה שדוחה רבא את פשט הסוגיה מדברים שנאמרו משמו של רב אינה פשוטה, לפי שקשה לתלות את דברי רב במשטר רוחות ריאלי. הכי לא ידע רב (שבן ארץ ישראל היה) שבארץ ישראל רוח מערבית תדירה (ובוודאי, באזור שבו משטר הרוחות שונה, תשתנה ההלכה בהתאם)? ועוד, הייתכן שתנשבת רוח דרומית ורוח צפונית כאחת? אף דברי הגמרא שאלמלא רוח צפונית המנשבת עם כל רוח אין העולם יכול להתקיים, דברי אגדה הם ואין עניינם במציאות ריאלי של כיוון משבי הרוחות.⁷ נראה כי סוגיית הבבלי מעבירה את הדיון האקולוגי-ריאלי לעניינים מטאפיזיים, לא מפני קושי במציאות הרוחות, אלא כדי לדון במקומה של השכינה, ומכאן לשאלה ההלכתית של כיוון התפילה הנגזר ממנה.

6 דברים אלה קשה להבינם, שהרי בבל אינה מצפון לארץ ישראל אלא מזרחית לה. מאה ארבעים ואחת פעמים מכונה ארץ ישראל "מערבא" בתלמוד הבבלי (פעמים ראשונות: ברכות ב ע"ב, ד ע"ב, ח ע"א). בין ארץ ישראל לבבל מפריד המדבר הגדול שמזרחית לקו פרשת המים של עבר הירדן המזרחי, מדבר שבעת העתיקה לא היה ניתן לחצותו. ההולכים מבבל לארץ ישראל הלכו לאורך הפרת לכיוון צפון מערב ומשם דרומה לארץ ישראל. כיוון שהאויב מגיע לארץ ישראל מצפון, אמר הנביא כי "מצפון תפתח הרעה". כיוון שלדעת רב חנינא יש להתפלל לכיוון ארץ ישראל, יש להתפלל בבבל מערבה. אפשר שמפני הפסוק, ומפני הדרך מבבל לארץ ישראל הבאה אליה מצפון, הייתה ארץ ישראל בתודעתם של בני בבל בדרום. ועדיין הנושא צריך עיון, ואכמ"ל.

7 את דברי הבבלי, עבודה זרה כט ע"א פירש רש"י: "הכי גרסינן לא יפנה אלא למזרחא של עיר – שרוח מזרחית אינה חזקה כדתנן בלא יחפור (ב"ב דף כה) אין עושין בורסקי אלא למזרחא של עיר", הרי שרש"י מפרש את משנת בבא בתרא דף כה כפשוטה האקולוגי ולא כפי שנתפרשה בגמרא.

המעבר מהלכה אקולוגית לשאלת מקום השכינה וכיוון התפילה מעורר שאלה: מה ראו אמוראי בבל לעקור את הסוגיה מפשרה האקולוגי לשאלות מקומה של השכינה וכיוון התפילה, ומה הקשר בין שתי ההלכות? לדעתי יש התאמה במבנה שתי הסוגיות והמחלוקות שבהן. אילו לא היו הרוחות נושאות את הריחות, לא היה קבע למקומם של נבלה קברות ובורסקי, ולכל רוח אפשר היה לתתם. מפני הרוח, שבארץ ישראל מערבית היא על הרוב, מכשיר תנא קמא כיוון אחד, זה שמנגד לרוח, ופוסל את האחרים: "אין עושין בורסקי אלא למזרח העיר", ואילו רבי עקיבה פוסל כיוון אחד ומכשיר את האחרים: "לכל רוח הוא עושה, חוץ ממערבה". אף בסוגיית מקום השכינה וכיוון התפילה כך הם הדברים. על פי הסבורים כי שכינה בכל מקום, לכאורה אפשר מעיקר הדין להתפלל לכל רוח. אך מתברר כי אף הסבורים כי שכינה בכל מקום נחלקו. רב ששת פסל רוח אחת והכשיר את האחרות, "לכל רוחתא אוקמן לבר ממזרח", ורבי חנינא (ס"א רב חביבא) הכשיר לתפילה רוח אחת בלבד: "כגון אתון דיתביתו בצפונה דא"י – אדרימו אדרומי". רבי יהושע בן לוי ורבי אבהו סברו ששכינה במערב, ולכך הכשירו כיוון אחד בלבד לתפילה – מערבה. נמצאו שני הדיונים, הדיון במקום השכינה ובכיוון התפילה הנגזר ממנו והדיון היכן יש ליתן נבלה קברות ובורסקי, שווים. בשניהם אם אין טעם מיוחד, כל הרוחות כשרות, ובשניהם יש מי שטעמו עמו להכשיר רוח אחת ולפסול את חברותיה, ויש מי שטעמו עמו לפסול רוח אחת ולהכשיר את חברותיה. לשון אחר, שתי הסוגיות עוסקות בהלכות הקשורות בכיוונים. בשתיהן יש כיוון אחד מוסכם (מקום נבלות במזרח וכיוון תפילה במערב) ובשתיהן יש מחלוקת זהה אם אפשר ליתן נבלה ובורסקי בצפון העיר ובדרומה ואם אפשר להתפלל לצפון ולדרום.

אך עדיין אין הדעת נוחה בכך. הכי בשל דמיון טכני-סגנוני עקרו חכמי בבל את הסוגיה בבבא בתרא ממשמעה האקולוגי – מקומם של אלה שריחם רע, והעתיקה לשאלת מקום השכינה וכיוון התפילה, ויצרו צד שווה בין שכינה ותפילה לנבלה ובורסקי? מעיון בדברים נבחין כי אמנם דומות הן הסוגיות במבנה, אך היחס ביניהן הפוך. רוח מערבית שלכל הדעות שכינה בה והכול הכשירה לתפילה (למרות דברי רבי חנינא לבני בבל: "כגון אתון דיתביתו בצפונה דא"י – אדרימו אדרומי", הפונים מבבל לארץ ישראל פונים מערבה, ראו לעיל הערה 6) פסולה היא לכל הדעות לבורסקי, לנבלה ולקברות, ואילו רוח מזרחית הפסולה לתפילה היא הכשרה לכל הדעות לאלה שריחם רע. היינו,

אמנם יש מבנה משותף לשתי הסוגיות, אך רוח שהכשירו לתפילה היא שאסרו ליתן בה נבלה ובורסקי, ורוח שנותנים בה נבלה ובורסקי פסלוח לתפילה. בשאלת כיוון התפילה מציעה סוגיה שבתלמוד הירושלמי (ברכות ד, ד [ח ע"ב]) מחלוקת דומה לזו שבסוגיית הבבלי במסכת בבא בתרא. שנינו בברייתא בבבלי⁸ שבתלמוד הירושלמי: "אמר רבי יעקב בר אחא תניי תמן לכל הרוחות אין מחזירין חוץ מרוח מזרחית".

על דברי הברייתא חולק ר' יוסי בר אבון: "אמר ר' יוסי בר אבון בתחילה אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחווים קדמה לשמש".

גרסת כתב יד ליידין בברייתא היא "לכל הרוחות אין מחזירין". במקום אחר⁹ בירתי כי עדיפה עליה גרסת הר"ש סירילאו שבכתב יד לונדון ובכתב יד פריז¹⁰ "לכל הרוחות מחזירין" (גם הגר"א גרס כמותו). פירוש הברייתא לגרסה זו הוא שלכל הכיוונים אפשר לפנות בתפילה חוץ מלמזרח. ר' יוסי בר אבון חולק וסובר שיש להתפלל רק מערבה, הפך כיוון תפילתם של המתפללים מזרחא אל השמש. ההלכה שבדברי ר' יוסי בר אבון מיוסדת על האמור ביחזקאל (יח, טז):

"ויבא אתי אל חצר בית ה' הפנימית והנה פתח היכל ה' בין האולם ובין המזבח כעשרים וחמשה איש אחריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחווים קדמה לשמש", ועניינה הוא שיש להתפלל לכיוון הפוך מתפילתם של המתפללים אל השמש. רבי יוסי בר אבון מצטט את הפסוק שביחזקאל, אך מן הסתם אין כוונתו לפונים אל השמש בימי יחזקאל, לפי שאלה כבר אבד זכרם בימיו, אלא לפונים אל השמש שבימיו כגון הנוצרים.¹¹ כלומר מעיקר הדין אפשר להתפלל לכל רוח, אך רוח מזרחית נפסלה מפני המינים/הנוצרים המתפללים למזרח.

- 8 י"נ אפשטיין, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים תש"ח, עמ' 891 ואילך. אפשטיין כתב שברייתות, בעיקר בבבלי, מובאות בירושלמי בלשון "תניי תמן". רבי יעקב בר אחא, תלמידו של רבי יוחנן, עלה מבבל (ירושלמי, נדה א, א [מח ע"ד]).
- 9 י' ספיר, "הביטויים המשמשים להוראת כיוון התפילה בספרות חז"ל", בתוך א' ממך, ש' פסברג וי' ברויאר (עורכים), שערי לשון, מחקרים בלשון העברית, בארמית ובלשונות היהודים מוגשים למשה בר-אשר, כרך ב, ירושלים תשס"ח, עמ' 256–271.
- 10 P. Schafer & H. J. Becker, Synopse zum Yerushalmi, Tübingen 1991 p. 128–129.
- איני יודע אם גרסת הר"ש סירילאו מיוסדת על כתבי יד שהיו בידו או שתיקן מדעתו את הגרסה.
- 11 א"א אורבך, חז"ל אמונות ודעות, ירושלים תשמ"ו, עמ' 46–47 (להלן: אורבך תשמ"ו).

א"א אורבך¹² כתב: "דרכי פולחן ועבודה אינם נקבעים רק על ידי נימוקים וטעמים שבאמונה פנימה, אלא לעתים קרובות מושפעים הם על ידי פולחנים של דתות אחרות בין על דרך הסיגול [...] ובין על דרך השלילה והביטול".¹³ בהמשך הדברים מזכיר אורבך כיתות ביהדות ובני דתות אחרות שהתפללו מזרחה, ובהם כת ים המלח והנוצרים (ההלכה של תפילה למזרח נתקבלה בנצרות במאות ב-ג לספירה). כמסקנה טוען אורבך: "בארץ ישראל ראו האמוראים בקביעת הכיוון לקודשי הקודשים שבמערב סייג, המבדיל אותם הבדלה גמורה מן הפונים למזרח".¹⁴

הסוגיה של כיוון התפילה יש בה פנים של העדפת רוח אחת על חברותיה, כגון על פי מקומה של השכינה או על פי כיוונה של ירושלים, ויש בה פנים של שלילת רוח מסוימת, רוח שהיא כיוון תפילתם של נכרים, כגון נוצרים ועובדי השמש. אפשר אם כן שסוגיית הבבלי, בבא בתרא דף כה רומזת להתנגדות להתפלל מזרחה כדרכם של עובדי עבודה זרה בין אם מדובר בעובדי השמש ובנוצרים בבבל שנגד מנהגם יוצא רב ששת, בין אם מדובר בנוצרים בארץ ישראל שנגד מנהגם יוצאים רבי יהושע בן לוי, רבי אבהו ור' יוסי בר אבון.¹⁵ אמוראי בבל תלו את דבריהם בשאלה האקולוגית, ולרמז נתכוונו על השאלה התיאולוגית! קברים, נבלה ובורסקי כינוי ורמז הם לעבודה זרה, ובארץ ישראל הם רמז לנצרות.

נמצינו למדים כי בבבל ובארץ ישראל קבעו את כיוון התפילה להוציא מדעתם של מינים. האמורא הארץ ישראלית רבי יוסי בר אבון סבר שיש להתפלל דווקא למערב, הכיוון המנוגד לכיוון תפילתם של הנוצרים. ברייתא בבליית שבירושלמי ורב ששת הבבלי סברו כי לכל רוח מתפללים לבד ממזרח שלשם מתפללים מינים, ורבי יהושע בן לוי ורבי אבהו בני ארץ ישראל סברו כי מתפללים רק מערבה, הכיוון ההפוך לכיוון תפילתם של המינים.

12 אורבך תשמ"ו, עמ' 46 ואילך.

13 ראו דברי הספרי בעניין איסור הקמת מצבה: "ולא תקים לך מצבה, אין לי אלא מצבה עבודה זרה מנין ודין הוא ומה מצבה שאהובה לאבות שנואה לבנים עבודה זרה ששנואה לאבות דין הוא שתהא שנואה לבנים" (ספרי, דברים, פסקא קמו). וראו פירוש רש"י לדברים טז, כב על פי הספרי: "ולא תקים לך מצבה אשר שנה – מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות, ואת זו שנה כי חק היתה לכנענים. ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנהא, מאחר שעשאוה אלו חק לעבודה זרה".

14 אורבך תשמ"ו, עמ' 49.

15 ראו אורבך שם ובעיקר בהערה 93.

אף ר' יהושע בן לוי האמורא הארץ ישראל סבר כי מערבה יש להתפלל. כך דעתו, מפני שהשכינה במערב. דומה כי אף רב חנינא (רב חביבא) סבור שיש להתפלל לרוח שבה השכינה מצויה, ולכן הוא פוסק להתפלל לכיוון ארץ ישראל. כך נחלקו במקום נבלה ובורסקי. יש מי שסבר שיש ליתנם בכל כיוון לבד מכיוון של השכינה והתפילה, ויש שסברו שדווקא בכיוון הנגדי לכיוון השכינה והתפילה נותנים אותם.

שכינה ותפילה לעולם לא יהיו אלא או בכיוון שמנגד כיוונם של אותם שעניינם רע – נבלה ועבודה זרה או בכיוון שונה מהם. אפשר אם כן שחכמים שעסקו בהיפוך כיוון של שכינה ותפילה מכיוון אלה שריחם רע, נתכוונו ורמזו לכיוון תפילתם של מינים – נוצרים, ועובדי השמש של ימיהם.

רמיזה פולמוסית דומה נגד הנצרות מצאנו אף בסוגיה אחרת בתלמוד הבבלי, שבה המלכות ההופכת כולה למינות (=הקיסרות הרומית המתנצרת במאה הרביעית לספירתם בצו הקיסר קונסטנטינוס) משולה לצרעת:

תניא רבי נחמיה אומר: דור שבן דוד בא בו העזות תרבה, והיוקר יעות, והגפן יתן פריו והיין ביוקר, ונהפכה כל המלכות למינות, ואין תוכחה. מסייע ליה לרבי יצחק, דאמר רבי יצחק: אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות. אמר רבא: מאי קרא? כלו הפך לבן טהור הוא (בבלי, סנהדרין צז ע"א).